

THE LEXICAL ACQUISITION AND THE CINEMATOGRAPHIC PRETEXT

ACHIZIȚIA LEXICALĂ ȘI PRETEXTUL CINEMATOGRAFIC

Ștefan GENCĂRĂU,

Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca

Aix-Marseille Université CAER EA 854

E-mail: stefan.gencarau@univ-amu.fr**Abstract**

We resume, in our pages, a series of observations formulated by Heather Hilton regarding the mental lexis and its configuration, in order to show that within the L2 lexical acquisition process, documentary or feature films may take over the role of the factors ensuring the immersion of the learner in the space of the language to be acquired. A student subjected to certain constraints of watching a film may reach results that are not too far from those pertaining to someone who descends onto the land of the language to be acquired.

Rezumat

Reluăm în paginile noastre o serie de observații formulate de Heather Hilton cu privire la lexicul mental și configurarea sa, pentru a arăta că în procesul de achiziție lexicală în L2, filmul, artistic sau documentar, poate să preia rolul factorilor ce asigură imersiunea cursantului în spațiul limbii de achiziționat. Un student supus anumitor constrângeri de vizionare a unui film poate ajunge la rezultate nu foarte depărtate de cele proprii unuia care descinde în patria limbii de achiziționat.

Key words: *lexical acquisition, cinematographic image, L1 or first language, L2 or second language*

Cuvinte cheie: *achiziție lexicală, imagine cinematografică, L1 sau prima limbă, L2 sau limba a doua.*

« Mais c'est justement cet aspect que nous ignorons dans notre travail quotidien, ainsi que dans la plupart des revues et des colloques à qui nous nous référons. Nous oublions de nous poser les questions cruciales: comment fait-on pour acquérir, pour stocker, pour traiter, et pour récupérer une langue ? (...) toute approche ou méthode non fondée sur une théorie adéquate est une maison construite sur du sable¹. »

După cum remarcă Heather Hilton, pentru procesul de însușire a unei limbi ca L2, încă nu a fost acceptat un model apt să ghideze eforturile noastre în etapele în care dirijăm achiziționarea lexicului. Spre aceeași convingere ce reclamă o metodă riguroasă și remarcă o mare absență conduc

¹ Boulton, Alex., 1998. « L'acquisition du lexique en langue étrangère », Actes du 26ème Congrès de l'UPLEGESS, p.77-87, consultat în : <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-00114355/document>

și observațiile lui Alex Boulton, formulate după un parcurs de interogare a proiectelor în această direcție, din ultimii douăzeci de ani:

« Il nous manque une approche basée solidement sur une théorie de l'apprentissage lexical. Toute théorie se doit de commencer par l'évident : chaque locuteur connaît des 'mots', et peut s'en servir pour construire des énoncés cohérents. Savoir et s'en servir ; informations et mécanismes de traitement de ces mêmes informations². »

Concluzia sa nu este deloc încurajatoare. Precum Meara³, Boulton socotește că studiul celor mai răspândite metode nu confirmă să se fi înregistrat evoluții semnificative. *Majoritatea manualelor bazându-se pe intuiția autorilor lor, propun doar regrupări lexicale interesante, rămânând încă departe de ceea ce fundamentul logic al achiziției lexicale reclamă. De o severitate moderată în direcția manualelor bazate pe intuiția autorilor lor, Heather Hilton susține că mai degrabă suntem în situația de a nu se fi putut generaliza o metodă de construire a unui atare instrument didactic, decât în cea de a nu se fi realizat un progres remarcabil în metodologia și practica alcătuirii manualelor.*

Un interes aparte s-a arătat anumitor clase de cuvinte, în mod special colocațiilor, considerându-se că expresiile de specific idiomatic prezintă un maxim de opacitate, reclamă tot atât efort și conferă un grad similar de utilitate, ceea ce, în practica predării limbilor străine, a condus la a se reface legăturile tradiționale dintre vocabular și literatură, aceasta din urmă fiind privită de cele mai multe ori drept sursă pentru constituirea corpusurilor indispensabile achiziției unui astfel de lexic⁴. Heather Hilton remarcă, la rândul-i, faptul că, în procesul de asignare a lexicului în L2, colocațiile au o însemnătate deosebită, întrucât acestea se prezintă drept *co-ocurențe repetate* în măsură să *crezee legături între grupuri de cuvinte ce sunt în cele din urmă stocate în memorie*⁵.

Spre a compensa absența unui ghid pe deplin acceptat, am încercat să ne folosim, în demersurile noastre, de cultura metalingvistică a subiectului procesului de achiziționare și chiar am semnalat, cu diverse ocazii, importanța⁶ demersului, atât pentru cursant, cât și pentru cel ce trebuie să regizeze strategiile de transfer spre limba a doua a normelor ce vizează limba de achiziționat, cât și a lexicului aferent.

Revenim acum asupra lexicului, fiindcă *achiziția lexicală este nu numai baza învățării unei limbi străine, ci și a deprinderii limbii materne sau a oricărui limbaj până la cel cu maximum posibil de specializare*⁷.

Prin achiziție a lexicului se desemnează etapa de *construire a unei reprezentări mentale stabile, formate, precum semnul lingvistic, dintr-un semnificant și un semnificat* cu proprietatea de *evocare a unuia de către celălalt*⁸. Împărtășind considerațiile lui Guy Denhière, credem că, dincolo

² *Ibidem.*

³ Meara, Paul M., "The classical research in L2 vocabulary acquisition" in Anderman, G.M. & Rogers, M.A. (eds.), *Words Words Words: The Translator and the Language Learner*, Cleveland: Multilingual Matters, pp. 27-40. A se vedea și: Paul M. Meara, "Vocabulary Research in the Modern Language Journal: A Bibliometric Analysis", Online First, published March 15, 2014, <http://vli-journal.org>

⁴ Garcia-Debanc, Claudine, Caroline Masseron, Christophe Ronveaux (éds), [Association internationale pour la recherche en didactique du français](#); Centre d'études et de documentation pour l'enseignement du français, *Enseigner le lexique*, Presses Universitaires de Namur, DL 2013.

⁵ Hilton, Heather, « Modèles de l'acquisition lexicale en L2 : où en sommes-nous ? », in *La revue GERAS Asp*, 35-36/2002, <http://asp.revues.org/1668#ftn2>.

⁶ Begioni, Louis, Ștefan Gencărau, « Les implications de la culture métalinguistique dans l'apprentissage des langues étrangères », in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai Philologia*, 3/2014, pp. 191-207.

⁷ Hilton, Heather, *Op.cit.*

⁸ Denhière, Guy, Sandra Jhean-Larose, « L'acquisition du vocabulaire » in *Le vocabulaire et son enseignement*, consultat în:

de diversitatea limbilor, *achiziția vocabularului consistă în a extrage invarianți semantici, afectivi, perceptivi, fonetici și grafemici, printr-un demers de abstractizare a elementelor comune, din ocurențele lingvistice percepute drept identice sau asemănătoare în contexte și în situații variate.*

Orientarea spre inventarierea și, mai ales, spre surprinderea modului în care se organizează lexicul mental a condus spre rezultate lexicometrice încă în dezbatere, dar importante pentru distincțiile ce le reclamă ghidul ale cărei articulații rămân încă în constituire. Un consens, după cum apreciază Heather Hilton, pare să se fi stabilit cu privire la limba engleză. Statisticile furnizează însă și aici variabile în funcție de individ; se pare că un vorbitor nativ de engleză ar avea memoria impregnată de 50.000 – 80.000 de cuvinte :

« Pour la vaste majorité de personnes, ces mots sont entreposés dans l'hémisphère gauche du cerveau (Lively *et al.* 1994 : 277). Comme toute information dans la mémoire humaine, ces mots s'intègrent à un réseau structuré, qu'il est convenu d'appeler le « lexique mental⁹. »

Îndoieli cu privire la concept și la considerentele ce susțin această orientare s-au formulat și continuă să se formuleze. După Guy Denhière și Sandra Jhean-Larose¹⁰ :

« Les résultats des travaux des vingt dernières années sur la compréhension et la mémorisation du langage ne permettent pas d'envisager favorablement l'hypothèse de l'existence d'une « mémoire lexicale », d'un « lexique mental » où seraient « stockés des mots », même si, pour des raisons historiques, cette croyance est hyper-représentée en France. De nombreuses expériences ont souligné les limites et les inconvénients d'une telle conception. Ainsi, par exemple, Walter Kintsch (voir la bibliographie) a abondamment souligné qu'il n'est pas raisonnable de considérer qu'aux 52 entrées de «courir», aux 28 entrées de « feu », etc. dans le dictionnaire correspondent autant d'entrées différentes en mémoire (Jones, Kintsch, & Mewhort, 2006). »

Cercetările în perspectiva lexicului mental avansează rezultate ce nu ne surprind; e acceptat că în L1 lexicul se achiziționează fără efort, de aceea putem acorda credit aserțiunii că viteza cu care se impregnează memoria în aceste instanțe se exprimă prin cifre precum *cinci mii de cuvinte pe an în timpul copilăriei și al adolescenței, treisprezece cuvinte pe zi pentru aceeași perioadă, opt la zece mii de cuvinte însușite înainte de a ajunge la vârsta de școală.* Nu întâmplător se face apel, pentru explicarea acestor condiții speciale, la o metaforă ce este binecunoscută și în spațiul românesc, unde, precum în resursele teoretice privitoare la lexicul mental, creierul copilului este privit ca un *aspirator* atât pentru performanțele înregistrate în însușirea cunoștințelor, cât și în ceea ce privește memorarea cuvintelor¹¹. Procesele ce se petrec în aceste etape sunt fie *explicite*, fie *implicite*¹². După cum conchide Heather Hilton, achiziția pe cale implicită este facilitată de condițiile, am spune: *naturale*, proprii datelor lexicale de integrat în lexicul mental L1. În etapa avută în vedere și ale cărei beneficii sunt mai sus evidențiate, contactul cu limba este *exclusiv oral*, *deci extrem de contextualizat*, situațiile comunicaționale sunt *extrem de repetitive*, ceea ce îi asigură subiectului posibilitatea de a *stabili legături strânse între primele cuvinte, concepte, sunete și anumite*

http://media.eduscol.education.fr/file/Dossier_vocabulaire/14/2/Guy_Denhiere_111202_avec_couv_201142.pdf

⁹ Hilton, Heather, *Op.cit.*, incluzând trimiterea la Lively, Scott E., *et al.* 1994. « Spoken word recognition: Research and theory ». In Gernsbacher M.A., *Handbook of Psycholinguistics*. San Diego : Academic Press, 265-302.

¹⁰ *Ibidem.*

¹¹ *Ibidem.*

¹² Pentru distincție cf. și Louise Dabène, « L'enseignement de l'espagnol aux francophones (pour une didactique des langues « voisines ») », in *Langage*, Didier-Larousse, 39, septembre 1975, pp. 51-64, cu precădere pp. 62-64.

elemente de sintaxă. Pentru promotorii orientării, lexicul metal reprezintă prima rețea *solidă*, favorizând *achiziția accelerată ce va avea loc în timpul anilor de școală*¹³.

Cum să facem ca ritmul achiziției să fie, evident: nu cel din etapa implicită primară, dar cât mai aproape de ritmul atât de invidiat, privit de-a dreptul ca miracol, în parcursurile preponderent explicite în care impregnarea memoriei să aibă drept obiect lexii pentru L2 ?

După Heather Hilton¹⁴:

« Pour la L2 comme pour la L1, la compétence lexicale est définie par notre capacité à récupérer le mot qu'il nous faut pour nos besoins communicatifs ; l'**automaticité** d'accès au lexique L2 serait l'un des facteurs déterminants de notre niveau de compétence dans cette langue. »

Soluția pentru ca L2 să presupună un ritm de achiziționare la fel de dinamic precum cel propriu lui L1 este întrevăzută în dinamizarea caracterului repetitiv al proceselor în care se realizează achiziția, în sincretismul funcțional al contextului de producere a recurențelor. Printre strategiile propuse, un consens se constată în recomandarea imersiunii totale în mediul complex, natural, social, politic, administrativ, tradițional al limbii de însușit. Interacțiunea cu toți factorii ce obligă cursantul să codeze și să decodeze în și numai în L2 în orice situație, creează condițiile propice pentru achiziționarea claselor de lexic ce necesită timpi diferiți de tratare și repetitivitate variată. Heather Hilton adaugă în această privință că în lexicul mental din L1 sunt fixate cu mai mare rapiditate *cuvintele gramaticale*, urmate de unitățile de *lexic de maximă frecvență*, *substantivele* fiind fixate mai repede decât *verbele*, *cuvintele concrete* cu un efort și într-un timp mai scurt decât cele *abstracte*. Imersiunea totală impune o reactivitate completă și reduce timpul pentru stabilirea legăturilor între unitatea lexicală percepută oral sau în scris și conceptul ce trebuie să se formeze în L2 pentru ca achiziția să fie operantă. Miza imersiunii totale țintește, după cum arată Jean-Marc Defays, spre *planul motivațional al cursantului ce resimte atât trebuința, cât și dorința de a comunica pentru a participa la viața grupului în care este integrat*¹⁵.

În diversele sale forme, imersiunea, *totală* în accepția unora, *intensivă* în accepția altora, inclusiv în cea a lui Jean-Marc Defays¹⁶, *expune* subiectul în mod constant și complet acțiunii limbii-țintă. Imersiunea intensivă e din ce în ce mai mult concurată de alte practici considerate de importanță egală. Se acceptă că suntem în imersiune totală în mediile instituționale cu sarcina de a asigura însușirea limbii străine, acolo unde acestea, fie școli, centre, asociații, impun restricții de utilizare a lui L1 spre a privilegia, până la a constrânge, utilizarea lui și numai a lui L2. În aceste situații limba țintă îndeplinește simultan funcții multiple, fiind deopotrivă limbă vehiculară și limbă-obiect de studiu. Constrângerile presupun ele însele strategii care să nu genereze conflicte între L1 și L2, știut fiind că, acolo unde limbile ajung în conflict, înregistrăm dificultăți în motivarea achiziției în L2. Pentru ca să nu fie respinsă, să nu fie efectiv nocivă, imersiunea trebuie să fie astfel pregătită încât factorii motivaționali să îi fie favorabili. Achiziția lexico-gramaticală necesară pentru L2 trebuie să lase impresia că se săvârșește fără efort, așa cum s-a petrecut achiziția lui L1.

Apelul la opera cinematografică a fost privit în ultimul timp ca *tip de imersiune* ce ascunde finalitatea activității propuse. Interesul declarat al unei vizionări privește vizionarea în sine. Filmul artistic sau documentar este obiect al unei întâlniri în aparență de altă natură decât orice eveniment

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*, susținând punctul de vedere al lui Meara, Paul M., « The Bilingual Lexicon and the Teaching of Vocabulary ». In R. Schreuder & B. Weltens, *The Bilingual Lexicon*. Amsterdam : John Benjamins, 1993, pp. 279-97

¹⁵ Jean-Marc Defays, *Le français, langue étrangère et seconde: enseignement et apprentissage*, Éditions Pierre Mardaga, Sprimont, 2003, pp. 129-131.

¹⁶ *Ibidem*, p. 128.

ce reclamă efort pentru învățare. Prin *imersiunea de tip cinematografic* constrângerile în utilizarea uneia dintre limbi sunt *regizate* în diversele etape astfel încât prioritatea să pară impusă dinafară, drept o condiție prealabilă a participării la eveniment.

Jean-Marc Defays insistă asupra măștilor esențiale sub care se ascunde dezideratul lecturii atunci când acesta este, în fapt, pretextul pentru achiziție lingvistică. Textul propus trebuie să fie *cel mai funcțional, plăcut și proactiv posibil*¹⁷. Un film este un text ce se lecturează cu impresia unei întreprinderi benevole, chiar a unui divertisment. Conform argumentelor lui Defays, citim o rețetă culinară pentru a prepara produsul și nu pentru a inventaria lexicul sau a deprinde sintaxa. Parcurgem astfel un text pentru conținut, eventual: umor, inedit, relaxare și nu pentru gramatica sa.

În consecință, vorbim despre o proiecție de film sau despre regulile unui joc de societate pentru a ne invita și a participa la jocul respectiv, în fapt la o *imersiune* ce pune cursantul în condiții similare ori atenuate în privința efortului, apropiate de cele solicitate de însușirea compozanțelor lui L1. Dincolo de a fi un joc cu o miză ascunsă, un film este *un text* de lecturat, în vremea noastră, integral sau pe capitole, cu selecția lui L1 sau a lui L2 prin subtitrare, cu favorizare a expresiei orale sau a celei scrise, în funcție de preferințele beneficiarului. Când încă L2 nu oferă confortul decodării, apelul la L1, mai ales în imersiune explicită, poate compensa. Dacă L2 inspiră securitate lingvistică, subtitrajul poate compensa în continuare controlul trecerii dinspre expresia orală spre cea scrisă, dar cedează, în etape succesive, în favoarea unei decodări complete în limba de, sau de acum încolo, deja achiziționată.

Față de listele de cuvinte, de lexicul tematic sau de parcursul dirijat prin manuale, prin film ajungem la o achiziție rapidă și de o stabilitate mai mare, întrucât, precum în însușirea primei limbi, contactul este prioritar oral și vizual, deci contextualizat astfel încât să faciliteze formarea conceptelor și să ofere în același timp maximum de repetitivitate posibil în raport cu durata limitată a proiecției. Se presupune că ordinea în care se fixează în L1 clasele de lexic este aceeași, prin mijlocirea filmului, pentru L2.

Experimente pe grupuri de cursanți – acestora verificându-li-se competența de a întrebuința *cuvintele gramaticale* înainte și după perioade de utilizare a filmului ca suport didactic – au confirmat inclusiv stabilitate în raport cu normele aferente morfosintaxei. Contactul, mijlocit de vizionarea de film, cu realitatea extralingvistică, transferă achiziției atributele maximei frecvențe a *substantivelor*, reduce considerabil timpul de însușire a *verbelor* și furnizează contextele pentru recurența cuvintelor *abstracte*. Dacă, în perspectiva lexicului mental și, în general, în didactica limbilor străine, interogația se poartă încă cu privire la rapiditatea achiziției lexicului, precum susține Elisabeth van der Linden¹⁸:

« La question la plus importante dans une perspective didactique est sans doute celle de savoir comment un apprenant peut s'y prendre pour apprendre des mots de la façon la plus efficace possible, c'est-à-dire comment il peut apprendre le plus grand nombre de mots possible en un minimum de temps et avec le moins d'efforts possible. »

suportul numit *film* ajunge să își probeze importanța pentru procesul complex al achiziției lingvistice.

Artistic sau documentar, acest suport nu a mai fost întrebuințat doar grație capacității sale de a vehicula conținuturi socioculturale susceptibile de a completa cursurile de limbi, culturi, civilizații străine sau de a ilustra predarea literaturii. Sincretismul ce îl caracterizează l-a propulsat în ultima perioadă, interesul deplasându-se spre implicarea sa în dezvoltarea competențelor comunicative.

O concluzie se poate formula pornind de la o anchetă efectuată în 1996¹⁹, cu privire la întrebuințarea filmului în spațiul italian de predare a limbilor străine. Rezultatele acesteia invocau în favoarea filmului argumentele regăsite în perspectiva lexicului mental. Se stabilea atunci că,

¹⁷ *Ibidem*, p. 252.

¹⁸ Van der Linden, Elisabeth, « Lexique mental et apprentissage des mots », *Revue française de linguistique appliquée*, 2006/1 Vol. XI, p. 33-44.

¹⁹ Cf. Fr. Pepe, « Enseignement de l'italien langue étrangère et cinéma : approche linguistique, culturelle, historique, nouvelles pistes didactiques », thèse de doctorat, sous la direction de Louis Begioni, Aix-Marseille Université, 2014.

privit ca act de lectură și ca act de divertisment în același timp, filmul motivează cursantul. Totodată, pentru filmul străin, se reține beneficiul furnizat de subtitrare, avansându-se ideea că, dinspre nivelul inițial echivalent lui A1 spre cel corpunzător lui C2 în Cadrul European de referință, subtitrarea poate interveni în gradarea eforturilor de receptare prin apelul în funcție de dificultate la L1 sau la L2, respectiv la *coloana sonoră* sau la subtitrarea în L2. Aceeași anchetă evidențiază șansa de a selecționa prin proiecție de film artistic și, mai ales: documentar, clase de lexic în diatopie, diacronie și sincronie, registre de limbă precum cel standard în raport cu unul familiar, cel regional poziționat față de aspectul susținut, normat, de a constata diferențieri în frecvența lexiilor în funcție de vârstă, ocupație sau sex și nu numai, precum și de a include în cursul de limbă aspecte nonverbale. Filmul este principalul pretext pentru achiziția lexicală pentru că *aduce în sala de curs realitatea unei lumi asociată unei limbi în complexitatea sa.*

Bibliografie selectivă

Adami, Hervé, Véronique Leclercq (éditeurs.), *Les migrants face aux langues des pays d'accueil: acquisition en milieu naturel et formation*, Presses Universitaires du Septentrion, Villeneuve d'Ascq, 2012.

Begioni, Louis, Ștefan Gencărau, « Les implications de la culture métalinguistique dans l'apprentissage des langues étrangères », in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai Philologia*, 3/2014, pp. 191-207.

Defays, Jean-Marc, *Le français, langue étrangère et seconde: enseignement et apprentissage*, Éditions Pierre Mardaga, Sprimont, 2003.

Espinosa, Natacha, Martine Vertalier, Emmanuelle Canut (éditeurs.), *Linguistique de l'acquisition du langage oral et écrit. Convergences entre les travaux fondateurs de Laurence Lentin et les problématiques actuelles*, Éditions l'Harmattan, DL, Paris, 2014.

Hilton, Heather, « Modèles de l'acquisition lexicale en L2 : où en sommes-nous ? », in *La revue GERAS Asp*, 35-36/2002, <http://asp.revues.org/1668#ftn2>.

in *Applied Linguistics* 21/4, 2000, 463-89.

Martinez, Pierre, *La didactique des langues étrangères*, Presses Universitaires de France, Paris, 2011.

Moore, Danièle et Cécile Sabatier, *Une semaine en classe en immersion française au Canada: approche ethnographique pour la formation*, Presses Universitaires de Grenoble, 2012.

Narcy, Jean-Paul, *Apprendre une langue étrangère : didactique des langues : le cas de l'anglais*, Les Éditions d'organisation, Paris, 1990.

Odin, R., *Cinéma et production de sens*, Armand Colin, Paris, 1991.

Robert, Jean-Michel, *Manières d'apprendre : pour des stratégies d'apprentissage différenciées*, Éditions Hachette français langue étrangère, DL 2009.

Trévisiol-Okamura, Pascale, Greta Komur-Thilloy (éds.), *Discours, acquisition et didactique des langues : les termes d'un dialogue*, Éditions Orizons, Parsi, 2011.

Wray, Alison, « Formulaic sequences in second language teaching: Principle and practice », *Applied Linguistics* 21/4, 463-89, Oxford University Press 2000.